Дранчук Анжеліка Романівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності С4 Психологія
факультету інформаційних технологій та соціально-гуманітарних наук
Київський університет інтелектуальної власності та права; Україна

Науковий керівник: Чернякова Олеся Володимирівна
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та психології
Київський університет інтелектуальної власності та права; Україна

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ПОВЕДІНКОВІ РЕАКЦІЇ ЖІНОК ЯКІ ЗАЗНАЛИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА

Проблема впливу стресу на поведінкові реакції жінок, які зазнали сімейного насильства, потребує особливої уваги в контексті сучасної соціальної нестабільності та війни в Україні. Досвід насильства може змінювати не лише емоційний стан жінки, а й способи її реагування на загрозу, прийняття рішень, взаємодію з оточенням та використання психологічних ресурсів, що робить вивчення цього взаємозв'язку важливим як для психологічної науки, так і для практики психосоціальної допомоги.

Важливим етапом становлення наукового розуміння стресу стало формування концепції Г. Сельє, яка змінила саме бачення реакції людини на несприятливі впливи. У викладі Л. Б. Наугольник простежується історична трансформація від уявлення про стрес як переважно фізіологічну відповідь організму до його розуміння як складного адаптаційного процесу [2]. Первинно увага була зосереджена на неспецифічній реакції організму на різноманітні ушкоджуючі впливи. Згодом поняття стресора було використано для позначення чинника, що спричиняє відповідну реакцію, тоді як сам стрес почав розглядатися як процес мобілізації адаптаційних ресурсів [2].

М. М. Орос і А. В. Гал, розглядаючи співвідношення стресу та дистресу, акцентують увагу на різній функціональній спрямованості цих станів та необхідності враховувати їхню інтенсивність і наслідки для організму [3]. У цьому контексті стрес є універсальною реакцією на вимоги, тоді як дистрес пов'язується з порушенням оптимального функціонування.

Я. І. Юрків, аналізуючи насильство в сім'ї як соціальний феномен, звертає увагу на його складну структуру і різноманітність внутрішньосімейних зв'язків, у межах яких воно може виникати: між подружжям, батьками й дітьми, дорослими дітьми та батьками, а також між іншими членами сім'ї [4].

Важливе місце у системному осмисленні домашнього насильства посідає ретроспективний аналіз наукових концепцій, здійснений Н. Е. Мілорадовою,

В. В. Доценко та П. Д. Червоним. Автори демонструють, що сучасне розуміння насильства в сім'ї формується на перетині різних підходів, однак особливо продуктивною для психологічного аналізу є екологічна теорія, відповідно до якої насильство пояснюється взаємодією мікро-, мезо-, екзо- та макросистем [1].

Екологічна перспектива має суттєву перевагу над моделлю, яка намагається пояснити насильство однією причиною. Вона дозволяє одночасно враховувати особистісні характеристики учасників взаємодії, специфіку сімейної системи, соціальне оточення та ширший культурний контекст. У такій логіці домашнє насильство – це не випадковий епізод, а явище, на формування якого впливають різні рівні соціальної організації.

У дослідженні взяли участь 98 жінок віком від 23 до 35 років. За критерієм наявності досвіду сімейного насильства респонденток було розподілено на дві групи. Основну групу становили 62 жінки, які повідомили про особистий досвід сімейного насильства в теперішніх або попередніх близьких стосунках. До порівняльної групи увійшли 36 жінок, які не повідомляли про досвід сімейного насильства.

Психодіагностичне обстеження було реалізовано з використанням наступних методик: Шкала сприйнятого стресу (PSS-10), опитувальник Brief-COPE та Шкала депресії, тривоги та стресу (DASS-21).

Для визначення статистичної значущості відмінностей між показниками жінок із досвідом сімейного насильства та жінок без такого досвіду було проведено порівняння незалежних вибірок за допомогою t-критерію Стьюдента. Узагальнені результати статистичного аналізу представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати порівняння показників досліджуваних груп за t-критерієм Стьюдента

Показник	Жінки з ДН, M ± SD	Жінки без ДН, M ± SD	t	p
Сприйнятий стрес (PSS-10)	23,84 ± 6,18	16,47 ± 5,92	5,76	< 0,001
Депресія (DASS-21)	9,86 ± 5,02	5,21 ± 3,84	5,06	< 0,001
Тривога (DASS-21)	10,94 ± 5,11	5,63 ± 3,72	5,76	< 0,001
Стрес (DASS-21)	11,72 ± 4,79	6,28 ± 3,76	6,15	< 0,001
Копінг, сфокусований на проблемі	22,84 ± 4,21	25,17 ± 3,68	-2,87	0,005
Копінг, сфокусований на емоціях	25,31 ± 4,56	22,94 ± 4,12	2,65	0,009
Уникаючий копінг	17,93 ± 4,36	14,81 ± 3,57	3,86	< 0,001

Статистичний аналіз демонструє наявність значущих відмінностей між групами за всіма досліджуваними узагальненими показниками. За шкалою PSS-10 середній показник у жінок із досвідом сімейного насильства становив 23,84 бала, тоді як у групі без такого досвіду – 16,47 бала; отримане значення $t = 5,76$ при $p < 0,001$ вказує на статистично значущу відмінність. Отже, належність до відповідної групи пов'язана з істотно різним рівнем суб'єктивного сприйняття стресового навантаження.

Відмінності за DASS-21 також виявилися статистично значущими. За показником депресії середнє значення в основній групі становило 9,86 бала проти 5,21 бала у порівняльній групі ($t = 5,06$; $p < 0,001$). За шкалою тривоги відповідні середні значення становили 10,94 та 5,63 бала ($t = 5,76$; $p < 0,001$). Найбільш виражена статистична різниця спостерігається за показником стресу DASS-21: 11,72 бала в основній групі проти 6,28 бала у групі порівняння ($t = 6,15$; $p < 0,001$). Таким чином, відмінності стосуються не одного окремого емоційного прояву, а цілісніщого комплексу характеристик, пов'язаних зі стресовим та емоційним напруженням.

Порівняння узагальнених показників Brief-COPE виявило іншу, але не менш важливу закономірність. За проблемно-орієнтованим копінгом середнє значення у жінок із досвідом насильства становило 22,84 бала, у жінок без такого досвіду – 25,17 бала; різниця є статистично значущою ($t = -2,87$; $p = 0,005$). Водночас за емоційно-орієнтованим копінгом показники становили відповідно 25,31 та 22,94 бала ($t = 2,65$; $p = 0,009$). Ще більш помітною виявилася різниця за уникаючим копінгом – 17,93 бала в основній групі проти 14,81 бала у групі порівняння ($t = 3,86$; $p < 0,001$).

Отримані результати дозволяють уточнити характер виявлених на описовому етапі тенденцій. У жінок із досвідом сімейного насильства вищий рівень стресового напруження поєднується не просто зі зміною емоційного стану, а й зі зміщенням структури копінг-поведінки: статистично значуще меншою є орієнтація на безпосереднє розв'язання проблеми, натомість більш вираженими стають емоційно-орієнтовані та уникаючі способи реагування. Важливо, що йдеться саме про статистично встановлені групові відмінності, а не про характеристику кожної окремої жінки. Тому отримані дані дають підстави говорити про певну тенденцію до специфічної організації стресового реагування у жінок із досвідом сімейного насильства, яка потребує подальшого психологічного осмислення в контексті їхнього травматичного досвіду.

Список використаних джерел

1. Мілорадова Н. Е. Ретроспективний аналіз науково-психологічних концепцій домашнього насильства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4 (103). С. 377-390.
2. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
3. Орос М. М.; Гал А. В. Стрес, дистрес, його види та корекція. *Ліки України*. 2021. № 7. С. 32-35.
4. Юрків, Я. І. Сутність та зміст соціального феномену "насильство в сім'ї". *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Говерла, 2013. Вип. 27. С. 234-237.